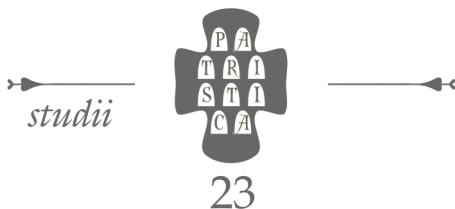

HANS URS VON BALTHASAR

LITURGHIA COSMICĂ

LUMEA ÎN GÂNDIREA
SFÂNTULUI MAXIM MĂRTURISITORUL

HANS URS VON BALTHASAR

LITURGHIA COSMICĂ

LUMEA ÎN GÂNDIREA
SFÂNTULUI MAXIM MĂRTURISITORUL

Traducere din limba germană

PR. ALEXANDRU I. ROȘU

Carte tipărită cu binecuvântarea

Înaltpreasfințitului

TEOFAN

Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

Editura DOXOLOGIA

2018

„Există printre noi anumiți critici, care par să creadă că fiecare gând și imagine sunt obligatoriu tradiționale. Ei nu par să conștientizeze că pe lumea aceasta există izvoare, mai mici sau mai mari, și cred că fiecare pârâiaș care le cade sub priviri vine dintr-o fisură ce s-a petrecut în rezervorul altcuiva.”

S.T. Coleridge

CUPRINS

Cuvânt înainte la ediția a doua	13
---------------------------------------	----

Nota traducătorului	19
---------------------------	----

I. Introducere

1. Spiritul liber	35
a) Scoaterea la lumină a Tradiției	35
b) Între împărat și papă	45
2. Răsărit și Apus	54
a) Religie și Revelație	54
b) Scolastică și mistică	61
3. Sinteza	67
a) Conținuturi și trepte	67
b) Hristos și sinteza	79
4. O cronică a vieții și a operei	88

II. Dumnezeu

1. Raza cea din întuneric	97
a) Dialectica transcendenței	97
b) Dialectica analogiei	102
2. Necunoașterea divină	108
3. Unimea Întreit-slăvită	115
a) Chipul răvășit	115
b) Tainica fecunditate	122

4. Metamorfozele Unului	126
a) <i>Motive tradiționale</i>	126
b) <i>Număr și Supranumăr</i>	129

III. Ideea

1. Ideea în Dumnezeu (critica Areopagitului)	137
a) <i>Calea ontologică</i>	137
b) <i>Calea gnoseologică</i>	146
2. Ideea și Lumea (critica origenismului)	151
a) <i>Corectarea mitului</i>	151
b) <i>Veridicitatea mitului</i>	156

IV. Sintezele Cosmosului

1. Ființă și mișcare	163
a) <i>Eon</i>	163
b) <i>Diastază</i>	170
c) <i>Actualizare și har</i>	175
d) <i>Între Răsărit și Apus</i>	183
2. General și particular	185
a) <i>Existența mișcată</i>	185
b) <i>Firea mișcată</i>	190
c) <i>Echilibrul mișcărilor contrare</i>	191
3. Subiect și obiect	199
4. Duh și materie	206
a) <i>Macrocosmic</i>	206
b) <i>Microcosmic</i>	209

V. Omul și vina

1. Istorie și Parusie	215
2. Paradis și libertate	217
3. Pathos și stricăciune	222

4. Existența ca o contradicție	225
5. Dialectica pătimirii	232
6. Sinteza sexuală	236

VI. Hristos, sinteza

1. Interogația	247
2. Chestiuni terminologice	258
3. Persoana compusă	281
a) <i>Analogii intracosmice</i>	<i>282</i>
b) <i>De la Leonțiu la Maxim</i>	<i>286</i>
c) <i>Sinteza liberă</i>	<i>288</i>
d) <i>Hristologia firii și a existenței</i>	<i>294</i>
e) <i>Dincolo de Antiohia și Alexandria</i>	<i>298</i>
4. Mântuirea ca păstrare	305
a) <i>Comunicarea însușirilor</i>	<i>305</i>
b) <i>Înțelesul învățăturii despre cele două voințe</i>	<i>310</i>
c) <i>Drama mântuirii</i>	<i>314</i>
5. Sintezele mântuirii lumii	324

VII. Sintezele spirituale

1. Actualizarea hristică	331
2. Sinteza celor trei facultăți	340
3. Sinteza celor trei legi	348
a) <i>Natură și Scriptură, întemeiate în Hristos</i>	<i>348</i>
b) <i>Raportul dintre legea naturală și cea scrisă</i>	<i>355</i>
c) <i>Esența polilor aflați în tensiune</i>	<i>360</i>
d) <i>Contemplația naturală</i>	<i>362</i>
e) <i>Legea scrisă</i>	<i>367</i>
f) <i>Sinteza hristică</i>	<i>372</i>
4. Sinteza celor trei închinări	375
a) <i>Cultul bisericesc-sacramental</i>	<i>376</i>

b) <i>Închinarea teologic-pneumatică</i>	388
c) <i>Închinarea cea după iubire</i>	391
5. Sinteza celor trei acte	394
a) <i>Faptă și contemplație</i>	394
b) <i>Iubirea ca unitate</i>	404
6. Prezent și veșnicie	409
a) <i>Capetele despre cunoștință</i>	409
b) <i>Mișcare și nemișcare</i>	418
c) <i>Reașezarea tuturor</i>	422
 Anexă	
Problema Scoliiilor la Sfântul Dionisie	429
 Indici	465

Cuvânt înainte la ediția a doua

La vremea când acum douăzeci de ani, în mijlocul tumultului războiului (1941), apărea la Editura Herder acest studiu pentru prima dată – însoțit de două cercetări dedicate aceleiași tematici: „Centuriile gnostice ale Sfântului Maxim Mărturisitorul” (Herder, 1941) și „Scoliile lui Ioan din Scitopolis” la Sfântul Dionisie Areopagitul (*Scholastik* XVI, 1 [1940], pp. 16-38) –, el se regăsea într-un spațiu încă necartografiat. Dintre cercetările recente se evidenția, pe lângă contribuțiile parțiale ale unor Grumel, Devreesse, Peitz, Montmasson privitoare la biografie și la cheștiunea autenticității literare, doar scurta, dar valoroasa lucrare a lui M. Viller (*RAM* 1930), care retrasa linia care îi unește pe Evagrie și pe Sfântul Maxim. A realiza o schiță a viziunii Mărturisitorului asupra lumii nu-mi părea pe atunci să aibă de întâlnit dificultăți prea mari. Se cerea a fi mai întâi deslușită privirea de ansamblu, harta cerului pe care o formea-ză opera sa pe firmamentul teologic, iar apoi a uni prin linii punctele luminoase. Preocupate numai de această nevoie de deslușire, cele două studii însoțitoare plecau în privința celor două opere maximiene de importanță hotărâtoare de la premisa că partea principală a *Scoliilor* la Sfântul Dionisie putea fi înlăturată pe motiv de neautenticitate, dar în schimb că straniu-iradiindele *Capete gnostice* trebuiau recunoscute ca autentice. Pe lângă acestea, propuneam o primă încercare de ordonare cronologică a operei, demers în egală măsură indispensabil pentru contemplarea structurii fundamentale a acesteia.

Nu puțină muncă a fost însă depusă după această primă operațiune de defrișare. Încă în același an apărea frumoasa carte a lui Josef Loosen S.J., *Logos und Pneuma im begnadeten Menschen bei Maximus*

Confessor [Logos și Pneuma în omul haric la Sfântul Maxim Mărturisitorul] (1941), iar ceva mai apoi studiile riguroase și la obiect ale lui Polycarp Sherwood O.S.B. (cf. Bibliografia), care au condus la concluzii sigure pe diverse planuri: astfel, cea mai dificilă operă a Mărturisitorului, *Ambigua*, a fost scoasă din conul de umbră; o altă problemă esențială, polemica sa antiorigenistă, a fost la rândul ei expusă luminii, cronologia vieții și a operei a fost verificată în cele mai mici amănunte și completată, iar chestiunea *Scoliilor* la Sfântul Dionisie a fost mai departe investigată. Complicata preistorie a hristologiei Sfântului Maxim a fost iluminată din diverse unghiuri prin cercetări precum acelea ale unor Marcel Richard, Charles Moeller, Berthold Altaner și ale altora, iar dimensiunea spirituală a operei sale a fost clarificată de Irénée Hausherr S.J., I.-H. Dalmais S.J. și J. Pegon S.J. (în ediția pe care acesta din urmă a dat-o *Capetelor despre dragoste*, 1945). Despre alte contribuții putem citi în *Kirche und byzantinische Literatur* a lui Hans-Georg Beck (*Byz. Handbuch* II, 1, 1959), pp. 437-442.

Cu toate acestea, lucrările aici amintite – poate numai cu excepția lucrării lui Sherwood, *Earlier Ambigua* – nu au avut ambiția de a pătrunde în miezul sintezei maximiene, fapt explicabil cel mai probabil prin persistența influenței verdictului lui Viller și Hausherr, potrivit căruia o astfel de unitate n-ar fi de găsit la Sfântul Maxim, care nu s-ar ridica peste statura unui compilator sau, în cel mai bun caz, peste aceea a unui vas colector al unor învățături disparate. Tocmai această atitudine mă încurajează să mă încumet la realizarea unei noi ediții a acelei cărți care pleda pentru unitatea sistemică a operei sale și încercarea de a o expune și mai clar. Dacă ea va fi corect receptată, atunci în mod cert Sfântul Maxim va căpăta în contextul spiritual al lumii de astăzi o nebanuită actualitate. El este prin excelență gânditorul filosof și teolog situat între Răsărit și Apus. Prin liniștea sa smerită, dar și prin curajul neabătut al spiritului său cu adevărat liber, el arată în ce măsură poate fi revendicat de fiecare dintre aceste spații culturale. Prin „Răsărit” nu înțeleg numai Bizanțul, iar prin „Apus” nu înțeleg numai Roma, ci Răsăritul înseamnă de fapt Asia, după cum Apusul înseamnă Occidentul.

În prima ediție am vorbit de o *krisis* în viața și opera Mărturisitorului, fapt care mi-a fost imputat mai ales de Sherwood. Voi renunța să mai amintesc cuvântul, în lumina conținutului pozitiv pe care am ajuns să i-l acord chestiunii. Ceea ce numisem *krisis* și am încercat să ilustrez folosindu-mă de o parte a operei, anume *Capelele gnostice*, trăsătură despre care eu am presupus că ar putea fi pusă în legătură cu sejurul său alexandrin – ei bine, această trăsătură este de întâlnit mai mult sau mai puțin în toate operele și în toate palierele temporale ale vieții sale, și prin urmare aparține, ca să spun așa, horoscopului personajului și *constelației* sale intelectuale celei mai intime. Într-un sens asemănător, locul fatal dintre iudei și păgâni este umplut de Sfântul Apostol Pavel și poartă numele acestuia. În astfel de locuri nu se sălășluiesc însă compilatori inofensivi sau bibliotecari: locul însuși își alege omul și calibrul acestuia și ceea ce se desfășoară acolo se întâmplă în cea mai luminoasă conștiință de sine. Iar acum să ne ocupăm de cele ce ne stau înaintea.

Nici de această dată nu voi livra un studiu exhaustiv, pe placul filologilor. Pentru cele clarificate, fie le voi mulțumi explicit cercetătorilor, fie voi presupune chestiunea ca de la sine înțeleasă și nu mă voi opri să plătesc punctual datoria intelectuală; în continuare rămân neclarificate multe aspecte, așteptându-și investigarea particulară: lipsește încă un studiu asupra relației Sfântului Maxim cu teologia Sfântului Dionisie (similar celui al lui Viller, care a analizat legătura dintre Sfântul Maxim și Evagrie, sau celor ale lui Sherwood și al meu, care au explorat raporturile cu teologia lui Origen), după cum lipsesc studiile asupra legăturilor cu teologia Capadocienilor sau, respectiv, cu hristologia neocalcedoniană a secolului al VI-lea – un astfel de studiu poate fi întreprins cu speranța de a da roade (continuându-l pe Junglas), de vreme ce balastul născător de confuzii al ipotezei leontiniene a lui Loofs a fost cu migală înlăturat –; de asemenea, n-a fost scris încă nimic mulțumitor despre raportul dintre teologia Sfântului Maxim și cea a Sfântului Sofronie, după cum nu s-a scris nimic de natură să ne ajute cu privire la relația cu Liturgia bizantină contemporană, ori cu privire la comentariile scripturistice ascunse prin *Catene* sau despre o presupusă – însă deocamdată neprobată – relație între teologia Sfântului Maxim, care s-a aflat atâta vreme la Cartagina, și aceea a Fericitului Augustin.